

Историска грађа

I

СРЕДЊЕВЈЕКОВНЕ ЛАТИНСКЕ ПОВЕЉЕ И БУЛЕ*)

I

1067 године, 18 марта.

Була папе Александра II (од 1061 до 1073 године), којом установљује метрополију у Бару. На латинском је језику, а у пријеводу гласи:

„Александар, слуга божјих слуга, Петру, врло штованоме архиепископу дукљанске и барске цркве, вјечно спасење у Христу.

Ако пастири овада, на сунчаној жези и у љутој зими, дању и ноћу, помњиво чувају своје стадо и свећ се пажљиво обзиру наоколо, да им се која, залазећи с пута, не би изгубила и да је зуби звјерски

*) Многобројне су средњевјековне повеље и буле, које се односе на историју наших народа. Приличан број њих објављен је у разним дјелима до којих је данас врло тешко доћи, јер су постала библиографска рјеткост. Поред тога, данас су необично ријетки одлични познаваоци латинскога језика, па су тога ради те повеље и буле мало могле бити употребљаване од великог броја наших научних радника.

Да би олакшало употребу тих важних историјских извора и онима који до ријетких дјела у којима су они објављени не могу доћи, као и онима који се не могу користити њиховим латинским текстом, Уредништво Историјских записа замолило је свога сарадника Антона Милошевића, одличног познаваоца латинског језика, да све важније латинске повеље и буле до којих је могао доћи преведе. Милошевић се радо одазвао нашој молби и у овоме двоброју почињемо доносити преведене повеље и буле, за чије преводне јамчи преводилац Милошевић. За све повеље и буле преводилац је назначио гдје су први пут издате, те радознали читалац има могућности да дође и до њиховог оригиналног текста.

Познато је, да је аутентичност неких повеља и була временом постала спорна у нашој науци, о чему преводилац није дао потребне податке, што треба имати у виду. Тако је Милошевић превео и булу папе Александра II од 18 марта 1067 године. За ту булу, на примјер, универзитетски професор Станоје Станојевић каже, да је њом „основана дукљанско-барска архиепископија“ („Борба за самосталност католичке цркве у Немачкој држави“. Београд 1912. стр. 25; на стр. 157—159 Станојевић је објавио латински текст буле), док универзитетски професор Владимир Ћоровић тврди, да „се 8 јануара год. 1089 одобрило оснивање Дукљанске надбискупије у Бару“ („Историја Југославије“, Београд 1933, стр. 77).

Уредништво

не би раскинули; коликом ревкошћу, коликом ли бригом морамо вазда бити будни ми који смо названи пастири душа? Мислимо дакле на то, да не попустимо у вршењу службе које смо се примили, с обзиром на чување господњих оваца, да нас у дан божанственог истраживања пред врховним пастиром због нерада не би мучно гријех немарности, колико нас сада над остале узвишује достојанство службе. Дакле, прељубљени брате, пристајући на праведне молбе твоје, апостолском влашћу одређујемо да у крепост ове наше књиге—повластице управљаш пресветом дукљанском црквом са свим њезиним припадштинама (*cum omnibus suis pertinentiis*, то јест са свим својим парохијама, црквама, манастирима, надарбинама, која припадају бискупији), которском црквом са свим њезиним припадштинама, свачком црквом са свим њезиним припадштинама, балешком црквом са свим њезиним припадштинама, скадарском црквом са свим њезиним припадштинама, дривоштском црквом са свим њезиним припадштинама, пилотском црквом са свим њезиним припадштинама, српском црквом са свим њезиним припадштинама, босанском црквом са свим њезиним припадштинама, требљњском црквом са свим њезиним припадштинама, такођер манастирима Латина и Грка или Славена, знајући како се од свију њих састоји једна црква, те сам да владаш свим поменутим мјестима бискупском управом (*et haec omnia unam Ecclesiam esse*: једна црква, то јест једна црквена провинција, која се састоји од свих именованих бискупија и њихових манастира, били они источнога или западнога латинско-славенског обреда).

Дајемо јоште плашт (*Pallium*, то је бијела вунена овратница, са шест кржића од црне свиле у њу утканих, коју папа носи кад понтификално служи, те једнаку даје метрополитама у знак да их чини диоцицима својих примацијалних права) братству твоме, како је био даван претпосланицима твојима по обичају за служење свечаних миса, то јест на Божић, на Богојављење, на Велики четвртак, на Ускрс, на Узашашће (Спасовдан), на Духове, такођер на дан рођења апостола Петра и Павла и на четири светковине свето Марије, то јест: Рођење. Благовјест, Очишћење, Узнесење, те на двије светковине светог Анђел (тј. на двије светковине св. Михаила Арханђела, 8 маја и 29 септембра) и на дан рођења (*pro nataliis, natalis, natalitium* — у црквеном језику означаје светковину оног дана кад су дотични сведи преминули на овоме свијету, те се родили на небу) дванаест апостола, на дан рођења светог Гјурђа и светих Сргја и Бака, још на све свете и на дан твога рођења, и колико год пута будеш подјељивао редове или посвећивао (освештавао) цркве. Опомињено стога љубав твоју, да твоје живљење буде како се пристоји толико великоме достојанству, и да можеш, по божјем дару, примјером и ријечју бити угледан. И тако нека понашање твоје буде правило твојим синовима; да се по истом исправи, ако би што у њима било неваљало. Нека се дакле твоје срце не понесе у добру, које се тијелу допада, и у злу да се не поништи, већ, ма шта било, нека надвлада чистом крепкошћу.

Срџба, мржња и неразборита наглост у теби да не нађу мјеста. Мито да те не би оскрнавило при владичењу које ћеш вршити и у давању суда који треба да буде праведан. Нека буде у теби и пријатност добра пастира и озбиљна строгост суца; једно, то се зна, да његује оне који поштено живе, а друго, да немилне од опакости одвраћа. Насирам сиромаша буди милостив колико подноси твоје стање; потлаченима нека притече у помоћ одбрана твоја, а онима који чине насиље, разборито и паметно стави насупрот. Гдје се ради о правди не гледај никога ко је. Не одбијај никога ко тражи што је праведно. У теби нека се свеђер одликује правичност, да те богат својим могућством не би навео на оно што разложено није, а сиромаша, са своје невоље, да не би дошао у очајање: те да, по божјем милосрђу, онакав будеш како Свето писмо заповиједа, велети: „Треба да је бискуп бесприкоран“ (незазоран). А све ћеш ово спасоносно моћи извршити ако ти љубав буде учитељица; јер ко њу слиједи неће никада заћи с правога пута. Гле, предраги брате, ово је, између многих других ствари, урес свећеништва, ово је урес плашта, чега ако се свјесно будеш држао имаћеш у срцу, што се споља види да си примио. Нека се пред тобом, као и пред твојим претшасницима, носи крж свугдје у Далмацији и у Слалопији. Дајемо ти такођер и потврђујемо архиепискупат цркве твоје по начину наших светих претшасника, од власти којих немаш застранити. Свето тројство нека заклони братство твоје штитом своје милости и управи те путем страха својега, како ћеш, послјије горчине овога живота, допријети у вјековиту власт. Здрав да си ми!“

Испод ових ријечи ударен је печат, то јест круг четворо раздијељен, у подобу крива, с именом папе Александра II, а унаоколо му је овај натпис: „Подигао ме је Бог могућством мишице своје“.

За печатом, послјије датума, стоји потпис: „Понтификата господина Александра папе II, индикције XV. Дано у Риму осамнаестог марта. Рука Петра канцелира, намјесника Анона, колоњскога архиепискупа, године шесте“ (тј. 1967).

Треба овдје разјаснити зашто је дошло до ове знамените буле папе Александра II.

Пашто је била разорена стара Dioklea (Дукља) и с њом пропала метрополија дукљанска, четири бискупије, наиме: которска, барска, улцињска и сзачка потпадоше под сплатску метрополију.

На позив сплитског метрополита Дабрала (од 1030 до 1050 г.) бискупи четири поменуте бискупске столице: Котора, Бара, Свача и Улциња кренули су малим бродом на једра из Котора пут Сплита, на покрајински сабор. Док су пловили Јадраном настала је велика олуја и узбуркало се море — прави ураган — тако да су морски валови бацали мали брод као љуску од ораха, док га не бацише на један хрид близу Хвара, гдје се брод разби и сви се, са бродом, утопише. Тако се утопише и ова четири бискупа. Тај се хрид и сада зове: La punta dei vescovi (Рт бискупâ).

Овај ужасни догађај потанко је описао сплитски историчар Тома архиепископ у свом дјелу „Historia Salonitana“.

Исти нам писац каже да је та велика несрећа дала повод уста-
новљењу барске метрополије.

„Ондар — његове су ријечи — грађани речених градова, послав-
ши писмо св. оцу наци, којим га извјештаваху како су се бискупни уто-
пили, замолише понизно да их ослободи од подвржености сплитској
метрополитској цркви, наводећи веома разложити узрок да им је опа-
сно похајати тако далеку цркву. Тoga ради римски првосвећеник до-
пусти им што тражаху и све бискупе изнад Дубровника одријеши од
свезе којом бијаху привезани стародревној солинској (касније сплит-
ској) метрополи, те подиже нову метрополу у граду Бару (в. „Historia
Salonitana“, изд. у Загребу 1894 г., стр. 43—44).

Али у Риму није било тако брзо ријешено ово питање. Познато
је да римска курија неће ни у чему одвећ да нагли. Она је вјечити
Fabrius Kunctator (Cunctator), коме није преша, те иде полако, раз-
мишљено, разборито.

Папа је морао pazити на многе ствари, те нову метрополију није
могао преко ноћи остварити. Вријеме је позобало свеколике дотичне
исправе; али је недвојбено било дописивање на разне крајеве и дого-
варања. Ваљало је тражити потребите обавијести, претраживати архи-
ве, проучавати исправе и историју разних мјеста. Било је од потребе
чути занимане бискупе, па и свјетовну власт. Ово важно питање би ко-
начно ријешено 1067 године за папе Александра II (од 1061 до 1073
г.) и дукљанског владара Михајла Војиславића, пошто би одређено да
се Бар учини црквеном метрополом и да се на њ пренесу сва права и
повластице некадашње старе диоклејске цркве, те буде насљедник
старе Диоклеје, као што је Сплит Солина, и његов бискуп да носи на-
зив дукљанско-барскога метрополита.

Стога папа Александар II, мјесто да из темеља установи нову
метрополију, ускрисио је стару, диоклејску. Овим је начином без двој-
бе хтио уклонити повод приговорима и просвједима било од стране
сплитскога метрополита, коме не могаше бити угодна што му се оду-
зимљу онолике бискупије, било од стране хрватскога краља Петра
Крешимира, коме такођер није могло бити по вољи што се подиже но-
ва славенска црквена провинција уз међу његове државе, било напо-
кон од стране појединих бискупа, за које је предвиђао, а ваљда и зизо,
да ће бити незадовољни новим одредбама.

Успостављајући некадашњу метрополију папа јој је дао нови
облик, претворивши је у дукљанско-барску. И тако од старе и од нове
постала је једна сама метрополитанска црква, састојећа из десет би-
скупција, како то сама била каже: *Ut scias et haec omnia unam Eccle-
siam esse.*

Бар је, дакле, наслиједно Диоклеју, као да међу њима није ни био
прекинут историјски континуитет. А и сам натпис буре (Archiepiscopo
Diocliensis atque Antibarensis Ecclesiae) каже да се је диоклејска
бискупција стопила с барском и да је на Бар пренесене метрополитско
право.

Главни град некадашње Горње Далмације (Dalmatia Superior), од кога се прозва Дукљанска Кнежевина, Константин Перфирогенит зове Diokleia и Dioklea. Одатле је у латинске споменике дошао назив Dioklia (Deoclia). Овај се облик Диоклија налази и код старијих славенских писаца („Стефан Првовјенчани — велики краљ . . . све србске земље и Диоклије“). Позније листине имају постојано облик Диоклеја (Dioclea). Диоклеја је била знаменити римски град, али с потпуне несташнице историјских споменика не зна се стално кад је у њему основана бискупија, а ни кад је подигнута на метрополију, као што се тачно не зна ни кад је град био разорен, порушен од непријатеља, и кад је нестала дукљанска метрополија.

И Бар је стари град. Овај град романски и германски свијет називље Antivari (Antibarum), Грци: Antibaris, Арбанаси: Tivari, а Славени од вајкада зову га Бар. Ни о Бару нијесу нам се сачували стари документи, па се не зна ништа позитивно ни кад је он утемељен, а ни кад је у њему била основана бискупија.

Була је подвргла дукљанско-барскоме метрополиту девет других бискупија: Котор, Балеш, Свач, Скадар, Дривост, Пилот, Србију, Босну и Требиње.

1. Котор. — Ascrivienis, Ecaferensis, Ejaferensis пак Cathagensis — *каторска црква*. Котор, као и сви други далматински градови, испрва је припадао солинско-сплитској метрополији, затим дукљанској, па опет сплитској, а сад га је папа Александар II потчинио Бару.

2. Балеш. — Balezensis, Balazensis — *балешка црква*. Из повијесних извора знамо да је град Балеш (Balazum) опстојао од Скадра три сата хода. Данас је село и налази се уз ријеку Банеш, Скадарском Језеру на сјевер. Град Балеш (Balazum, Balazo, Ballesio, Ballezzo) био је саграђен на брду истог имена, које се и сада зове Балеза. Тврђаву Балеш, која већ бијаше разорена 1448 године, наново је саградио Јурај Касриотић, али је Млечићи брзо разрушили.

3. Свач. - Suafiensis ecclesia - *свачка црква*. Suacium, Sfacia, Svač, а сада *Шас*, бијаше негда угледан град, Бару на југ, а ријечи Бојани на запад, код једног малог језера, близу данашњег села Бриње и цесте која из Скадра води у Бар. Турци га заузеше 1571 године и порушили.

4. Скадар - Scodriensis ecclesia - *скадарска црква*. Град Скадар (Scodra, Scutarum, Scutari, а турски: Uškodra и Iskenderie) од године 387—601 имао је своје архиепископе и био је метропола превалитанске провинције. Доцније, пошто бјеше снижен на ред просте бискупије, потпаде под Дукљу (Diokliju), од које га растављаше само Скадарско Језеро.

5. Дривост. - Dinnastriensis, Drivastiensis ecclesia - *дривостска црква*. Дривост или Дрвишта (Trivastrum, Dinnastrum, Drivascum, Drvastum, Drivasto, а турски: Derkos) сада је готово опустјело село уз рјечицу Кири (Drinassi), једно 15 миља од Скадра на сјевер. Ова се је бискупија стерала између пилотске и скадарске у доста уским

грашцима. Већ се у петоме вијеку, 458 године, спомиње дривоштски бискуп Павао.

Турци су га освојили 1477 године.

6. Пилот. *Polafinensis ecclesia* - *пилотска црква*. Не зна се за град Пилот, већ се зна за катар (срез) Пилот (Palafa, Polafa, Polletum, Pullafum, Pulafi). Стефан Немања освојио је од арбанске земље Пилот. Међе су пилотској бискупији биле: од истока мала ријека Валбона, која ју је дијелила од Старе Србије, од југа ријека Дрим и Посрина, од запада и сјевера гора Бишкуси, која је растављаше од Клемента.

7. Србија. *Serbiensis ecclesia* - *српска црква*. То је Рашка, а сада отириликe Нолопазарски санџак, који се стере међу Црном Гором и Србијом, према југоистоку до Митровице. Држи се да је ондашњи српски бискуп имао своје сједиште код данашњег града Новог Пазара, уз цркву св. Петра и Павла.

8. Босна. *Bosoniensis ecclesia* - *босанска црква*. Босна је најприје била под сплитском метрополитанском црквом, па онда под дукљанском. Сплитска метрополитанска црква није никада могла прежалити Босну, нити је се одрећи, па је и послјје буле Александра папе II тражила да босанска црква дође изнова у њезино подручје. Збиља, ово је и постигла при коцну XII вијека, кад је папа Целестин III булом од 13 марта 1192 године босанску цркву одијелио од дукљанско-барске метрополије и придружио је сплитској.

9. Требиње. *Tribuniensis ecclesia* - *требињска црква*. Град Требиње (Tribunium, Terbunja, Triburia) од којег је крај који се такођер зове Требиње, а стари га зваху *Травуња*, имао је у IX вијеку своје бискупе. Бискупија се стерала између Дукље на истоку и Хума на западу, изнад Конавала и Дубровника. У XII вијеку отпала је од Бара и потпала под Дубровник.

Треба нам овдје напоменути да у були папе Александра II нијесу споменуте двије бискупије негдашње дукљанске метрополије, наиме будванска и улцињска. Будванска бискупија била је већ потпала под дубровачку метрополију, а улцињска баш у оно вријеме била је без свога бискупа. Биће можда ово узрок што ове двије бискупије нијесу наведене у Александровој були.

Барској метрополији, међутим, придошле су неке бискупије које нијесу именоване у були папе Александра II, а то су: улцињска, арбанска, сардоничка, сапска, дањска и напакон будванска.

1. Улцињ. *Ulcinium, Olcinium, Olchinium, Dulcinium, Dolcinium, Dolcigno, Ulcin, арбанашки Ulkin*). Бискупија улцињска је граничила на западу с барском, на сјеверу са скадарском, а на истоку са свачком. У граду, уз латинске цркве, био је и један манастир српских калуђера. Када су Турци освојили Улцињ (1571 године), престала је заувјек улцињска бискупија, пошто у граду није остало ни циглога кршћанина; јер једни изгинуше у рату, други побјегоше, а трећи пређоше на ислам.

Улцињ од онда постаде злогласно гусарско гнијездо, које је много јада задавало бекелским поморцима, наваљујући на њихове бродове, пљачкајући их и водећи многе у ропство.

2. Арбан (Arbanum, Arbania, Albania). Овај град, који на више мјеста спомињу грчки кронисти у својим аналима, не зна се право гдје је био. Али, како вели један писац, нема се тражити у данашњем Албасану. Из дугих парница које су имали међу собом за границе својих бискупија арбански, љешки и сарски бискупи, те још из других историјских споменика из којих проистиче да је арбанска бискупија била сусједна кројској, мора да је њезин териториј био на исток Сапи, на сјевер Љешу, а на сјеверо-запад Кроји. Знамо да је њој на југу припадала мирдитска варош Nderfandina, гдје се са-стају двије ријеке Фанди: Фанди Мат и Фанди Вогел, док је котар (срез) Курбино, уз ријеку Мат, припадао бискупији кројској. На сје-веру се је стерала арбанска бискупија уз дукацинске горе, до према Старој Србији. Познато нам је да је арбански бискуп Лазар прису-ствовао у Котору, 1166 године, при посвећењу (освештењу) катедра-ле св. Трипуна, заједно с Андријом, начелником града Арбана.

3. Сапа (Sappa, Zappa, арбанашки Nenshati) био је град на ли-јевој равници у горњој Задрими, а сад више не постоји. Сапску би-скупију Дрим дијелаше од скадарске.

4. Сардоника (Sarda), град на лијевој (источној) страни Дри-ма, у ономе крају што се зове Посрипа. Од њега остаје до данас мало село Сарда. Сардска бискупија стерала се је на сјевероисток сарској бискупији, 1941 би за вазда придружена сарској преко Дрима и од онда има своје бискупе, који се у документима зову Sardenses et Sappatenses (сардски и сапски), а до конца VIII вијека бијаху подручни барскоме метрополиту.

5. Дањ (Daunum, Dagnum, Dagno). У горњој Задрими, два сата и по хода од Скадра, према југоистоку, на путу у Призрен, гдје је пријезов преко Дрима, на високој једној главици био је каштио (тврђава) Дањ, а испод њега истоимени градић. Ту су српски влада-ри више пута зимовали. Балшићи су у Дању поставили царину. Ово је била сасвим мала бискупија, коју је папа Мартин V сјединио 1428 године са сардском (сардоничком) бискупијом.

6. Будва (Butua, Butama, Budua). Будванска бискупија није спадала у метрополију барску прије него Млечићи постадоше госпо-дари Бара и Будве, дакле око половине XV вијека.

Што се пак тиче бискупије призренске (Призрен), смедеревач-ке (Смедерево) и београдске (Београд), у њима су барски архиеписко-пи бивали апостоли викари, али не метрополити. К тому барски архи-епископи бијаху и српски примаси.

Знамениту буду папе Александра II, 18 марта 1067 године, на латинском језику, из Ватиканског архива, објелоданио је најприје Фарлати у „*Illyricum Sacrum*“, свезак VII, стр. 17—18, па затим други историчари.

1166 године, 19 јуна, у Котору.

Докуменат на латинском језику, којим которски бискуп Мајо очитује да је дана 19 јуна 1166 године обављено посвећење катедрале св. Трипуна у Котору. У пријеводу гласи овако:

„Ја, Мајо (Малон) бискуп, очитујем да дванаесте године мога бискуповања са субраћом нашом бискупима: Лазаром албанским (Albanensis), Мартином дриваштским (Drivasiensis), и Иваном, бискупом улцињским (Dulcinensis) посветили смо (освештили) цркву св. Трипуна нашег бискупства, са придруженим опатима: Михајлом, опатом (изнад линије истом руком: архимандритом) светог Ивана, Петром, опатом (архимандритом) светих Срђа и Баха, Иваном, опатом светог Спаса Барског, Петром, опатом светог Михајла Которског, Трипуном, опатом св. Марије Будванске, Петром, опатом св. Петра Которског, Иваном, опатом светог Јурја под Перастом, и Јуром, опатом светог Спаса Арбанашког — са три олтара, од којих у средини главни олтар посветио (освештио) сам ја, Мајо, на част светог Трипуна и светих мученика Прима и Фелицијана; други олтар, на лијевој страни, посветио је (освештио) Лазар, бискуп арбанашки, на част Блажене Марије и светих невиних (sanctorum innocentium) нашом дозволом и вољом; на десној пак страни посветио је (освештио је) олтар Иван, бискуп улцињски, нашом дозволом и приволом, на част светих апостола и светих мученика Ивана и Павла. Године утјеловљења господина нашега Исуса Христа MCLXVI., индикције XIII, 19 јуна, на апостолској столици сиједећега папе Александра, за царевања пребогољубнога и вазда славобитника Емануела, намјесника (дуче) Далмације и Дукље Кур Изанака, који је истој посвети (освештењу) присуствовао својом добром вољом и благохотношћу, за кнежевања кнеза (пријоре) Вида у Котору. Петар, изабрани бискуп свачки (Svacinensis); присуствовао је и Андрија, кнез (приор) арбанашки, са свим народом града.

Оригинал, писан на пергамени, налази се сада у Архиву Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу).

3

1167 године Омишани чине савез (мир) с Которанима.

Докуменат је на латинском језику, који је објелоданио историчар Фарлати у „*Illyricum Sacrum*“, свезак IV, стр. 434. У пријеводу гласи:

„Ја, Никола, кнез Омиша, скупа са мојим сродницима и са свима који су под мојом влашћу, кунемо се теби, вице-кнезу которскому, и свијема Которанима који су под вашом влашћу, на божја еванђеља, у доброј вјери и у доброј намјери, да од данашњега дана ми и наши насљедници с вама и са вашим насљедницима имаћемо искрени и прави мир без пријеваре, све до деветога нараштаја: ако Которанин дведе брод и почини на правду, никакву повреду нећемо му учинити од Молонта до Траста; ако видимо брод који хоће да иде у Котор, нећемо

му учинити никакву штету. Тако нас Бог помогао и ова света еванђеља, године господње MCLXVII.

4

1181 године, на 20 септембра, Дубровчани склапају мир са Которанина. Докуменат је на латинском језику. У пријеводу гласи:

„Године утјеловљења господинова хиљаду сто осамдесет прве, индикције петнаесте, двадесетог дана мјесеца септембра, у Дубровнику. Кнез (комес) Трипун, господар (доминатор) Котора, дошавши у Дубровник са Дабријом и Иваном пл., Дабром и Болом пл. Сазавецом, Блажом пл. Фанћелом (Fancello) и Бутицијем пл. Пјето, да чврсти, стални мир заувјек држимо, ово су утаничили (утврдили) од стране цијелога Котора са Флашконом (Fiascono) и са свом опћином (комунићадом) дубровачком, да који год Дубровчанин или Которанин позајми своје, нека прво гледа кому позајмљује, и кад позајми нека не потражује од другог, него од свога дужника, нека не буде залга између Дубровника и Котора. И ако који год Дубровчанин или Которанин буде затражио правду, са исправом (carta) од опћине града, нека иде да тражи правду и повративши се у град нека поднесе исправу (cartam) опћине града о неправди или правди коју је поднио, са исправом (carta) нека иде и са исправом (carta) нека се враћа. Нека се никој не вјерује ако нема исправе (cartam) од опћине града.

Оригинал се налази у бившем Дворском архиву у Бечу (Cathago 163—5—427/65).

5

1186 године, мјесеца јануара, у Котору, Јура сатник, послан од Немање, великог жупана српскога, чини заједно са сущима которским неке одредбе. Докуменат је на латинском језику. У пријеводу гласи:

„У име вјечнога Бога и спаситеља нашега Исуса Христа.

Године хиљаду сто осамдесет шесте, мјесеца јануара, за вријеме господина нашега Немање, жупана Рашке. Ја, Јура сатник, постављен у граду Котору од реченог великог жупана, скупа са заклетим сущима од истога постављених Јунија Сргјова, Јакоба Боце, Петролина Гргурова и са свим племићима которским, на звоњење звона, одређујемо да од данашњега дана па унапријед, ако ко од наших суграђана набави од којега роба лопате, или стрјелице, или врбе (salicas), нека даде шест микалата (новац), од којих једнога нека прими кнез (комес) градски, а пет нека се даду на корист цркве светог Трипуна. И роб, који има овлаштење, нека продаје лопату на градским вратима, или нека се упита његов господар. И роба који почини крађу не може се осудити на глобу него на два или три перпера: слободнога пак нека се осуди колико је суцу по вољи“.

Листина у рукопису у Архиву Југославенске академије у Загребу Catharensia Miscellanea, стр. 308).

1197 године у Котору, уломак листине которске, на латинском језику. У пријеводу гласи:

„У име господина и спаситеља нашега Исуса Христа. Године од утјеловљења господина нашега хиљаду сто деведесет седме, за вријеме господина нашега Вукана Дукље, Далмације, Травуње и Топлице, славног краља и господина Богдана, кнеза (комеса) Котора, Ми у Котору суци . . .“ (даље фали, будућ раскинуто).

Исправа се налази у Архиву Југославенске академије у Загребу (II б. 25, *Cathagensia Miscellanea*, 308).

1199 године.

Папински легати Иван и Шимун одређују с архиепископом Дукље и с његовим бискупима суфраганима законе за свећенство у Далмацији и у Дукљи. Докуменат је на латинском језику и у пријеводу гласи:

„У име Оца и Сина и Духа светог. Ми, Иван капелан и Шимун, подђакон господина Иноћенција, папе трећег, апостолске столице легати (посланици), да уклонимо све што је штетно (штетно) из винограда господиновог и да посадимо корисне младице крепости, пошто смо увидјели да се много шта у свећенству и народу Далмације и Дукље мора исправити, одлучисмо да се обнове одлуке сабора светих отаца. Стога најприје наређујемо да се ниједан бискуп не усуди кога год промакнути за новац на свете редове или кому год подијелити црквене бенефиције (надарбине) за новац. Будућ да је господин заповиједио апостолима: „Бесплатно (забадава, мукте) сте примили, бесплатно дајте“, па јер не може бити на продају милост Духа светог, која се даје по светим редовима, великом казном мора се казнити ко се не боји дарове Духа светог излагати на продају. Ради тога овом одлуком одређујемо да било који бискуп, ако се докаже да ово дјелује, мора се лишити сваке црквене части (достојанства) и без наде да ће бити успостављен, колико он који подијели толико и онај који знајућ прими свете редове за новац, нека за вазда буде свргнут.

Пошто господинови свећеници и они који служе код светог олтара морају живјети уздржљиво (*continenter*) у чистоћи, по оној: „Будите чисти, који носите посуде господинове“, — говори се да у крајевима Далмације и Дукље свећеници жене имају и цркве држе. Стога овом одлуком наређујем да свећеници и ђакони прије неголи приме службу, ако не би њихове жене на руке бискупа учиниле завјет чистоће (*continentie*), — имајући жене нека остану с њима и цркве оставе, јербо не могу, по наредбама римске цркве, они који остају у брачном животу, ако им нијесу умрле жене или положили завјет чистоће, буду ли се нашли достојнима, бити промакнути на свећенички ред. Они пак који пошто су примили свећеничку или ђаконску част, а буде доказано да су примили прељубнице прије неголи жене, ако

те не отпусте и не учине достојну покору, нека буду сасвим лишени и од службе и црквеног бенефиција (надарбине).

Забрањујем такође да се не усуди који бискуп кога год промакнути на свете редове, него само у четири времена (кватерне пости) према одредби светих отаца, — сам пак римски врховни свећеник (папа) може у недјељним данима заређивати подђаконе (субђаконе). Кад пак бискуп буде подјељивао редове, нека се не усуди него само по један ред подијелити, почамши од подђакона (субђакона) па навише. Заређени пак у подђакона нека у том чину служи за годину дана, и тако једнако нека чини и ђакон. Који год се пак бискуп усуди против збога поступати, нека се уздржи од подјељивања редова толико дуго докле год од римскога врховнога свећеника не добије помиловање (опрост).

Пошто се по чинима и редовима особа познаду подијељена црквена бенефиција (надарбине) у кући господиновој у смислу одредаба светих отаца, наређујемо да се десетине или дажбине вјерника, коли за живе толи за мртве, дијеле на четири дијела, од којих један дио нека припадне бискупу, други црквама, трећи сиромасима, а четврти црковњацима. Дијелом сиромаша нека управља бискуп, дио пак црква нека чува натпоп (арципрезбитер) и како нареди бискуп нека га вјерно троши за потребе цркве. Ко год се пак од црковњака усуди против ове наредбе поступати, нека буде лишен свога дијела.

Најстрожије забрањујемо, да се не би који свећеник усудио приватну исповијед свог духовног сина или кћери кому год открити; што ако се докаже да је који учинио, нека се за вазда лиши службе и црквеног бенефиција (надарбине). То исто кажемо и за било којег црковњака који буде јавно оптужен за убојство, за прелуб, за криву заклетву или за криво свједочанство, и то буде утврђено.

Пошто се службеницима земаљских власти мора од свих исказивати част, још више службеницима божјим свјетовњаци морају исказивати част, који њима не само обављају службу божју него још непрестано им подјељују свето крштење и тијело господиново и покору и остале црквене сакраменте. Ради тога у смислу декрета господина Иноћенција папе другога најстрожије забрањујемо да се не усуди ко год ставити силовито руку на особу бискупа или свећеника или било којег црковњака или редовника. Ко год би пак то извршио нека буде изопћен (екскомунциран) толико дуго док се не прикаже апостолској власти, те од ње или њеног легата, давши доличну задовољштину, не постигне одрјешење. Исто тако под пријетном изопћења (екскомуникације) забрањујемо да се не би који свјетовњак усудио на било који свјетовни суд оптужити црковњака, јербо не припада свјетовњаку да суди црковњака. Ако пак црковњак сатријеси, нека буде суђен од арцибискупа или од бискупа, или такођер од свог старјешине или од римског врховног свећеника, ако то буде потребито.

Пошто је пресвета римска црква, која је мајка свих цркава и учитељица, наредила да се ниједан хришћанин не усуди склапати жењидбу са родицом све до седмог кољена, врло је, донста, тешка ствар и

заслужује казну бољшег суда што смо утврдили, да су многи доста то учинили у предјелима Далмације и Дукље. Људи који немају страха бољшега не страшe се склапати женидбе са родицама у IV и V кољену или нижем, против одредаба светих отаца. Стога овим декретом одређујемо да ко год се ожени у IV кољену особито и то се утврди између заручника, ако не удовољи заповједи цркве и не отступи од своје грешне крвие свезе, толико дуго нека остане изопћен и одијељен од свих црквених сакрамената, докле год се не растави од грешне свезе (nefaria sociata) и не удвољи црквеној заповиједи.

Такођер наређујемо да се црковњаци брижу и да имају клерикалну тoмсуру. Ко пак то не буде чинио, нека га присили бискуп канонском строшоћу да чини.

Пошто су двије на земљи власти од господина постављене, наиме духовна и свјетовна, и једна има да суди у духовним и црквеним стварима а друга у свјетовним, почиња тешки гријех, који год се свјетовњак усуди поклањати цркве или судити црквене особе. Ради тога овим декретом одређујемо влашћу Бога свемогућег и блажених апостола Петра и Павла и господина папе Иноћенција, да који год црковњак буде примио из свјетовњачке руке цркву или црковна бенефиција (надарбине), коли онај који буде дао толи онај који буде примио, тако дуго биће завезан завезом изопћења (екскомуникације), докле год потпуно не буде удовољио заповједи цркве, те што год је било учињено против светих канона има се држати за ништетно и неваљано. Оне пак свјетовњаке, који су прије ове наредбе (конституције) поклањали цркве или стављали силовито руке на црквене особе, хоћемо да буду од бискупа до три пута опоменути, те ако не буду извршили доличну покору имају се држати завезаним с овом истом одлуком.

Изопћујемо (екскомунцирамо) све оне који неправедно задржавају драгоцености цркава, докле их не поврате, те оне који Латине држе у ропству, ако, примивши новац који су дали, не поврате им првашњу слободу. Такођер изопћујемо све оне који су отпустили своје властите жене, или ипаче послали без црквеног суда, докле год се к њима не поврате. Забрањујемо такођер да синови свећеника и који нијесу рођени од законитог брака не приступају на свете редове. Једнако забрањујемо да нико не може бити заређен за свећеника ако није испунио тридесету годину.

+ Ја, брат Иван, капелан господина папе, легат апостолске столице, написах и потписах.

+ Ја, брат Шимун, подђакон господина папе, легат апостолске столице, потписах.

+ Ја, Иван, архиепискуп дукљански и барски, потписах.

+ Ја, Доминик, патријарх, (архиепископ) арбански, потписах.

+ Ја, Петар, скадарски бискуп, потписах.

+ Ја, Иван, филотски бискуп, потписах.

+ Ја, Петар, дривоштски бискуп, потписах.

+ Ја, Доминик, свачки бискуп, потписах.

+ Ја, Божо, улицки бискуп, потписах.

+ Ја, Тодор, сардонички бискуп, потписах.

Оригинал овог документа налази се у Ватиканском архиву у Риму. Објелоданио га је Тајнер у „*Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*“, Рим, свезак I. стр. 7—8.

8

1199 године. Посланица дукљанско-барског архиепископа, којом захваљује папи на плашту и обзнањује га како су његови легати мудро и лијепо свој посао извршили, на опће задовољство. У пријеводу са латинскога гласи:

„Пресветому оцу и господину Иноћенцију, по божјој милости врховноме првосвештенику. Иван, дукљанске и барске цркве слуга, тако дужну као одану покорност.

Много и много захваљујем пресветом очинству твоме на части плашта и пуности првосвештеничке службе, што си по господину Ивану и господину Шимуну, домаћима и легатима твојим, достојао се удјелити ми. Ја сам пак справан свом душом и на сваки начин, за свега свога живота, бити привржен и вјеран теби и светој римској цркви. Обзнањујем још твоју Светост да речени твоји легати, оно што је требало исправити и уредити, тако су божјом милости разборито и поштено уредили, на част своју и свете римске цркве, да господин краљ и вас народ, хвалећи њихово дјеловање, постали су на сваки начин веома одани твојој Светости. А ја ћу наскоро послати пред ноге твоје Светости посланике своје, који ће очинству твоме још боље исказати оданост моју“.

Овај докуменат из Ватиканског архива објелоданили су на латинском језику Фарлати у „*Illyricum Sacrum*“, свезак VII, стр. 31—32, и Тајнер: „*Monum. Slavorum Merid.*“, св. I стр. 12.

9

1199 године Вукан, краљ дукљански и далматински, подлаже се црквеној власти римскога папе и јавља папи како је бан босански Кулин са својом женом, сестром и рођацима и са 10.000 хришћана прешао на бомилство, па га моли нека га прогони. Докуменат је на латинском језику. У пријеводу гласи:

„Преблаженоме и пресветоме оцу и господину Иноћенцију, божјом милости свете римске цркве врховном свештенику и опћем папи Вукан, истом милости краљ Дукље и Далмације, поздрав и чврста оданост. Доласком к нама господина Ивана капелана и господина Шимунa, савјесних и поузданих легата свете католичке и апостолске столице, доиста смо се обрадовали, јер као што свјетлост сунца, у свом својству сјајући, расвјетљује вас свијет, тако њиховим светим и спасоносним проповиједањем, вјерује се, да је просвијетљено цијело наше краљевство. Стога с правом велимо: походно нас је Исток са висине. Том њиховом добротом и знањем поучени, Богу и вашем очинству без-

бројне хвале управљамо, што сте к нама послали такове, какве смо вагда жељели да примимо, божјим даровима обдарене, јер све што је дано најбоље и сваки савршени дар одозгора је. Пошто су нам предали Ваша писма разумјели смо, да је нашим молбама милосрдно удовољило блаженство Вашег апостолата. Стога смо ми с великом побожношћу духа наредили да по свему нашем краљевству, све што је по Богу, уреде и утврде, а оно пак што је противно, у смислу оног пророчанства, да истријебе и униште. Пошто су приступили на мјесто, гдје се у старо доба обичавало обдржавати сабор, одржали су свети сабор (синод), потанко расправљајући о пороцима и о крепостима, те скупа Богу и преблаженој Марији вагда дјевизици и блаженом Петру, прваку апостола, као што и Вашем апостолату хвале подносећи. Међутим нека прими на знање ваше очинство да је опћенито ми призната краљевска част и, што је још славије и сретније, дознамо да смо у родству с вашом племенитом крви. К тому јављамо да смо жељели сада послати пред ноге вашег блаженства наше легате, али пошто смо чули да је она земља узбуњена, то нијесмо могли извршити, јер вашим легатима свукуд се изказује дужна почаст, дочим наши легати, кад би они хтјели ићи са великим сјајем почастии, претрпјели би штете, а можда и смакнуће. Но кад буде згодније и прикладније вријеме, часније ћемо то извршити, јер су нам ријечи ваше свете побуде донијеле, што нам је слађе од меда и сата. А пошто се уфамо и сигурно држимо по том што си викар господина нашега Исуса Христа, да ће се Он, по теби, удостојити отворити нам врата краљевства небескога, а пошто на овом свијету ни од чега не оскудијевамо, много просимо, да за нас грешнике управљате молитве господину. Напокон нећемо тајити (крити) вашему очинству, да јереца (кривовјерство), не мала, у земљи краља Угарске, то јест у Босни, пресотимље мах утолико, да је захтјевом прилика сам бан Кулин са својом женом и са својом сестром, која је удовица покојнога Мирослава, хумског кнеза, и са више сродника заведен, више је од десет хиљада хришћана навео на исту јерецу. Ради тога краљ Угарске, огорчен, нагнао их је да дођу пред вас, да буду испитани од вас, а они су се пак повратили са кривотвореним писмима, говорећи да им је од вас дозвољен закон. Стога молимо да савјетујете краља Угарске да их из његова краљевства уклони (истријеби) као кукољ из пшенице“.

Оригинални докуменат налази се у Ватиканском архиву, у Риму, одакле га је преписао и објелоданио Аугустин Тајнер у свом дјелу „*Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*“, Рим, сvezак I, стр. 6.

10

1199 године, мјесеца јула, у Котору.

Уломак листине которске, на латинском језику, који у пријеводу гласи:

„У име Крислово, године од упућења господина нашега МСХСІХ, индикције II, мјесеца јула, за вријеме краља Вукана и градског кнеза (кзмоса) Дежмира (слиједи декрет вијећа).

Докуменат се налази у Архиву Југославенске академије у Загребу (II б. 21): *Catharensia Miscellanea*, стр. 308.

11

1200 године, 3 јануара, у Котору.

Пред папинским легатом (послаником) уређују се у Котору јавни послови.

„У име вјечнога господина и спаситеља нашега Исуса Христа године МСС, у мјесецу јануару, дана 3. Ми у име народа Которана Вуко Вуков, Мавро Јакоба Лерце, Ворације Шимунов, Еутиције Михаилов, Паско Драго, Рил Дабраца, Никола Габран, са свим пуком градским и са племићима, те Миха арциђакон са својим капитулом, који овдје постоји. Треба поновити и стално држати у памети, како је некад за вријеме кнеза (комеса) Бенеша био дошао неки посланик (легат) римске курије по имену Гвалтерије и да је у његовој присутности народ цијелога града гласно приговарао, што је сувише преоптерећен радом, што га без милосрђа захтијевају они којима дугују. Ради тога по вољи свих наших, а по наређењу апостолске столице, наредише ово, наиме, да за десет година побирач не смије тражити од рада више од два солда (*solidos*), на разлог намјесто пет шест, јер је у старо доба био такав обичај у нашем граду, други рад нијесу тражили него намјесто пет шест. По тому за десет година натраг не може се тражити од рада него намјесто пет шест, а за десет година послѣје не може се тражити него по два солда (*solidos*). Добро смо разумјели да се је овако писмено одредило, али никако нијесмо могли наћи ту исправу, али пошто све што је у њој написано потпуно понављамо, овом одлуком потврђујемо исту исправу, те опћом приволом наређујемо да се чврсто за вазда мора држати (вршити). Ово је било учињено за вријеме господина нашега краља Вукана и за владања код нас кнеза (комеса) Дежимира, његова службеника.

Ја пак, Јуније, свећеник и нотар вијећа, пошто сам ово чуо од истих племића, забиљежио сам без одлагања“.

Исправа се налази у Архиву Југославенске академије у Загребу (II б. 25); *Catharensia Miscellanea*, стр. 306—307, објелодањена од Фарлатија у „*Illyricum Sacrum*“, свезак VI, стр. 435—6.

Антон МИЛОШЕВИЋ
